

Kilder berette. Den mægtige Bisp Vilhelm, som ikke frygtede for at trodse og ave de Store, viser sig at have været en høj, muskelstærk Mand med barsk, karakterfast Ydre, og Slutninger ud fra hans Hjernevægt vise snarest hen til overlegne Evner. Endvidere viser det sig, at han som aldrende Mand har haft sin hele Rygrad angrebet af Gigt, sin Brystkasse indsnævret derved og saa stive Lemmer, at han kun kunde bevæge sig med Stav eller Krykke. Fortællingen om hans Svaghedstilstand og Død ved Kongens Jordefærd kan for saa vidt passe godt nok med, hvad hans Grav udsiger. Iøvrigt have disse Undersøgelser givet Prof. Hansen Lejlighed til at fremsætte skarpsindige Tydninger af flere paa den Tid omtalte Sygdomme og Lægemidlerne imod dem.

Joh. Stp.

Amerikaneren Professor O. J. Campbells Bog *The Comedies of Holberg*, 1914 (Harvard studies in comparative literature, vol. III) er det første Værk paa engelsk Sprog om Holberg — tilsvarende Fremstillinger har Tyskland haft siden 1857 (Prutz) og Frankrig siden 1864 (Legrelle). Som sammenlignende Litteraturhistoriker har Forf. naturligt særlig Opmærksomheden henvendt paa „Kilder“ og „Laan“, en Side af Holbergforskningen, der navnlig af Rahbek, Legrelle og Skavlan har været saa ivrigt dyrket, at synderlig nyt paa de af dem gennemsøgte Omraader, som venteligt var, ikke har været at finde. Men der er tillige hos Forf. en tydelig Stræben efter overalt at erkende og bestemme Arten og Omfanget af Holbergs Originalitet. Naar dette ikke helt er lykkedes, er en af Grundene den, at Komedierne for Forf. staar som en Enhed, hvor f. Ex. „Kilde-rejsen“ og „Henrik og Pernille“ hviler fredeligt Side om Side med Kandestøberen og Barberen. Men saaledes forholder det sig ikke. Det er en Kendsgærning, som Julius Martensen først har fremdraget, at allerede i Sommeren 1723 foregaar en tydelig Forandring i Arten af Holbergs dramatiske Forfatterskab, saa det synes, som han alt da har følt sig udtømt som selvskabende Komedieskriver. Før Sommeren 1723 ligger nemlig næsten alle de Komedier, der efter det samtidigt fremsatte Program behandlede saadanne Karakterer og Situationer, som tid-

ligere Komedieforfattere enten ikke havde behandlet eller ikke faaet nok ud af — efter Sommeren 1723 ligger den Række Intrige- og Situationsstykker, som har Handling og Personer tilfælles med saa mange andre samtidige og ældre sceniske Arbejder. En virkelig Vurdering af Holbergs originale Indsats i Komedielitteraturen maa tage sit Udgangspunkt i denne kildekritiske Sondring, men da Forf. ikke har haft Øje for den, kommer han netop i sin Egenskab af komparativ Litteraturhistoriker til at lægge uforholdsmæssig Vægt paa det yngre Lag af Komedier, og derved bliver Billedet fortegnet. Der er desuden et andet Forhold, man bør have Opmærksomheden rettet mod, naar Talen er om Holbergs Stilling til udenlandske Forbilleder; det er Forholdet til det samtidige Repertoire paa Lille Grønnegade Teatret. At Holberg har følt sig som Konkurrent navnlig til Molière, har man hans egne Ord for i 1723; en nærmere Undersøgelse og Sammenligning med hint Repertoire vil da i adskillige Tilfælde kunne kaste Lys over og motivere Laan og Benyttelse og derigennem bidrage til en klarere Forstaaelse af Originalitet og Efterligning, og man vil med det samme forstaa Modsætningen paa den ene Side mellem den halvt tvære Anerkendelse, halvt slet dulte Nedsættelse af Molières Komedier i „Just Justesens“ Fortale 1723 og Første Levnedsbrevs Tavshed om ham i 1727 og paa den anden Side Epistlernes utrættelige Lovprisning af den samme Molière i 1748—52. Forklaringen turde simpelt hen være den, at i 1723—27, da Grønnegade Teatret bestod, var Molière Konkurrenten, som det gjaldt om at holde nede og paa Afstand, men i 1748—52, da Komediehuset var traadt i Funktion igen, var han Forbunds-fælle i Kampen mod en ny Tid og en ny Smag, der rynkede paa Næsen af Holbergs gamle Komedier.

Det mest vellykkede Parti af Forf.s Bog er uden Tvivl Afsnittet om *Commedia dell' arte* — han er her naaet videre og dybere end Forgængerne; men det, man gaar til med størst Forventning, er naturligvis Kapitlet om den engelske Litteratur. Det er nærmest en Skuffelse. Hvad der fremdrages, er ikke saa nyt for os, som Forf. tror; det meste er allerede tidligere iagttaget af Rahbek, Skavlan, Edv. Brandes, Martensen og

Paludan; og Forf.s Argumentation og Ræsonnement kan ikke ganske frikendes for at lide under lignende forudfattede Meninger og fantasifulde Overdrivelser, som han ikke helt uden Grund forekaster Legrelle i dennes Bevisførelse for den franske Indflydelses Overvægt hos Holberg. Men paa hele denne Sag skal der ikke her nærmere gaas ind, da Holbergs Forhold til engelsk Litteratur tør ventes taget op til Revision fra anden Side.

Den norske Præst Ludvig Selmers Bog *Ludvig Holberg og Religionen*, der ligeledes udkom 1914, er Besvarelse af en fra Christiania Universitet udsat Prisaafhandling: „Ludvig Holbergs stilling i det 18de aarhundredes religiøse aandsliv“. Den ændrede Titel er for saa vidt bedre i Overensstemmelse med Bogens Indhold, som der er en Side af Spørgsmaalet, hvorpaa Forf. slet ikke kommer ind: Holbergs Stilling til det religiøse Aandsliv i det Danmark, hvori han levede og virkede. Men ved at se bort fra denne Side af Sagen kommer Forf.s Fremstilling i nogen Grad til at lide under Mangel af historisk Relief. Holbergs Syslen med filosofiske og religiøse Æmner tilhører hans Alderdom — „Natur- og Folkeretten“ fra 1716 tæller ikke rigtig med, da der intet originalt er i Bogen, som Side efter Side er udtogsmæssig Oversættelse af Pufendorff — men da var slige Æmner ret livligt behandlede herhjemme af en Række Forfattere. Man faar ikke den fulde Forstaaelse af hans Meninger og Anskuelser, om man ikke drager denne Litteratur med ind i Undersøgelsen, ligesom man ikke uden med den som Baggrund kan vurdere hans Stilling i det religiøse Aandsliv og hans Betydning for den nærmeste Eftertid. Iøvrigt giver Forf.'s Bog en udførlig og læseværdig Fremstilling af et tidligere ikke helt ubearbejdet Stof; som Teolog gaar han ind paa Specialundersøgelser, der næppe før har været behandlede. Med særlig Fornøjelse læser man Afsnittet „Personlig religion og moral“, og man kommer ved at følge Redegørelsen for Holbergs Forhold til de gamle græske og romerske Tænkere til at ønske, at hans Stilling til Oldtidslitteraturen som Helhed engang maa blive taget op til alsidig og fordomsfri Behandling — ikke blot som oftere med Henblik paa Filosofer og Drama-

tikere, men ogsaa og navnlig Satirikerne. En saadan Undersøgelse vilde sikkert vise sig frugtbringende ikke mindst for Forstaaelsen af de Holbergske Komedier, saa vist som disse paa mange Maader i Situationer, Karakterer og Ræsonnementer staar i intimt Forhold til „Peder Paars“ og dette Arbejde igen til Forfattere som Horats, Juvenal, Persius, Martial og Lukian.

Carl S. Petersen.

Kommunelærer Hans Kyrres Bog *Knud Lyne Rahbek, Kamma Rahbek, Livet paa Bakkehuset* (1914), der er fremkommet som Besvarelse af en af Komiteen for Bakkehusudstillingen fremsat Prisopgave, er en smuk og værdifuld Forøgelse af vor biografiske Litteratur. I Modsætning til F. Rønning, der i sit Værk om Rationalismens Tidsalder møder Oplysningstidens Mænd med afgjort Antipati, er Forf. med levende Sympati gaaet til Skildringen af Rahbek, og uden at fortie Skyggesiderne i hans Karakter har han tegnet et anskueligt Billede af Manden, hans Liv og aandelige Udvikling. Ved Hjælp af delvis utrykt Materiale har han kastet nyt Lys over hans Ungdomsaar, med sikker Haand fastslaaet Ungdomsforelskelsen i den senere Mad. Rosing som den centrale Oplevelse, der bestemmer Rahbeks Valg af Livsvej og Interesser og fører ham bort fra den Virksomhed, hans Evner og Natur særlig gjorde ham skikket til. Hele dette Afsnit af Bogen, den første Halvdel, er dens værdifuldeste; svagere er Billedet af Kamma, og Livet paa Bakkehuset faar Forf. besynderligt lidt ud af, naar henses til det rige Materiale, som henligger til dette Æmnes Belysning. Hovedvægten har Forf. overalt lagt paa det biografiske Omraade; egentlig litteraturhistorisk Behandling af Rahbeks Forfattervirksomhed kommer han ikke ind paa, naar undtages et Par særdeles smukke Undersøgelser af hans Naturfølelse og Opfattelse af Kvinden.

Carl S. Petersen.

Poul Andræ har offentliggjort *Geheimeraadinde Andræ's politiske Dagbøger, I* (1914) og fortsætter derved pietetsfuldt sin Udgivelse af Optegnelser fra Forældrehjemmet. Dette